

اقتصاد مقاومتی و ملزومات آن

(با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۸/۱۴ تاریخ تأیید: ۱۳۹۲/۳/۲۰

سید حسین میرمعزی*

چکیده

مقام معظم رهبری در پیام‌های نوروزی، سال ۱۳۸۸ را سال «اصلاح الگوی مصرف» و سال ۱۳۸۹ را سال «همت مضاعف و کار مضاعف» نامیدند و برای نخستین بار اقتصاد مقاومتی را مطرح کردند؛ سپس سال ۱۳۹۰ را سال «جهاد اقتصادی» و سال ۱۳۹۱ را سال «تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه داخلی» و سال ۹۲ را سال «حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی» نام‌گذاری کرده و در طول ایام به مناسبت‌های گوناگون، زوایه‌های پنهان آن، راهبردها و سیاست‌های متناسب با آن را تبیین کرده است.

در مقاله پیش‌رو در صدد ارائه تفسیری روشن از اقتصاد مقاومتی هستیم که اولاً، مستند به بیانات مقام معظم رهبری باشد؛ ثانیاً، مطالبی که وی از سال ۸۸ تاکنون درباره اقتصاد بیان کرده‌اند را در قالب نظریه‌ای منسجم توضیح دهد. فرضیه‌ای که به دنبال اثبات آن هستیم آن است که از دیدگاه مقام معظم رهبری، اقتصاد مقاومتی شکل خاصی از نظام اقتصادی اسلام است که در وضعیت حمله همه‌جانبه اقتصادی دشمن که کیان نظام اسلامی را به خطر می‌اندازد، پدید می‌آید. در نظام اقتصادی اسلام در این وضعیت با تغییر در اولویت هدف‌ها و به تبع آن در اصول راهبردی و سیاست‌های کلان و حاکمیت روحیه جهاد بر رفتارهای اقتصادی دولت و مردم، راهبردی کلان طراحی می‌شود که تهدید را تبدیل به فرصت کرده و باعث رشد جهشی می‌شود.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، جهاد اقتصادی، اصلاح الگوی مصرف، نظام اقتصادی اسلام.
Z12, Z19, JEL

مقدمه

مقام معظم رهبری در پیام‌های نوروزی خود سال ۱۳۸۸ را سال «اصلاح الگوی مصرف» و سال ۱۳۸۹ را سال «همت مضاعف و کار مضاعف» نامیدند؛ سپس در بیانات خود در دیدار با جمعی از کارآفرینان کشور در تاریخ ۱۳۸۹/۶/۱۶ برای نخستین بار اقتصاد مقاومتی را مطرح کرده و بیان کردند که «ما باید یک اقتصاد مقاومتی واقعی در کشور پدید بیاوریم». پس از آن سال ۱۳۹۰ را به سال «جهاد اقتصادی» و سال ۱۳۹۱ را به سال «تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه داخلی» و سال ۹۲ را سال «حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی» نام‌گذاری کرده و در طول ایام هر سال در بیانات خود به مناسبت‌های گوناگون شعار آن سال و زوایه‌های پنهان آن، راهبردها و سیاست‌های متناسب با آن را تبیین کرده‌اند. پس از مطرح شدن اقتصاد مقاومتی به وسیله رهبری، برخی در مقاله‌ها، سایت‌ها و همایش‌ها به تبیین و توضیح اقتصاد مقاومتی پرداختند. بررسی این مقاله‌ها نشان می‌دهد که برداشت‌های متفاوتی از اقتصاد مقاومتی وجود دارد و تفسیرهای گوناگونی از آن شده است.

از آنجا که اقتصاد مقاومتی اصطلاحی است که نخستین بار به وسیله مقام معظم رهبری مطرح شده، لازم است آن‌گونه که مورد نظر وی است، تفسیر شود. از این رو هر تفسیری از اقتصاد مقاومتی باید مستند به بیانات وی باشد. از سوی دیگر لازم است بیانات وی از سال ۸۸ تاکنون که بر بحث‌های اقتصادی تأکید کرده، در قالب مجموعه‌ای منسجم تحلیل شود؛ زیرا وی بیان می‌کند که:

من سال ۸۶ در صحن مطهر علی‌بن‌موسی‌الرضا^ع در سخنرانی اول سال گفتم که این‌ها دارند مسئله اقتصاد را پی‌گیری می‌کنند بعد هم آدم می‌تواند فرض کند که این شعارهای سال حلقه‌هایی بود برای پدیدساختن منظومه‌ای کامل در زمینه مسائل اقتصاد؛ یعنی اصلاح الگوی مصرف، مسئله جلوگیری از اسراف، مسئله همت مضاعف و کار مضاعف، مسئله جهاد اقتصادی و امسال تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه ایرانی. ما اینها را به‌عنوان شعارهای زودگذر مطرح نکردیم؛ این‌ها چیزهایی است که می‌تواند حرکت عمومی کشور را در زمینه اقتصاد سامان‌دهی کند، می‌تواند ما را پیش ببرد. ما باید دنبال این راه باشیم. مسئله اقتصاد مهم است. اقتصاد مقاومتی مهم است (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام، ۹۱/۵/۳).

در مقاله پیش‌رو با توجه به نکته‌های پیش‌گفته در صدد ارائه تفسیری روشن از اقتصاد مقاومتی هستیم و فرضیه‌ای که به دنبال اثبات آن هستیم آن است که از دیدگاه مقام معظم رهبری اقتصاد مقاومتی عبارت است از:

اقتصاد مقاومتی شکل خاصی از نظام اقتصادی اسلام است که در وضعیت حمله همه‌جانبه اقتصادی دشمن که کیان نظام اسلامی را به خطر می‌اندازد، پدید می‌آید. در نظام اقتصادی اسلام در این وضعیت با تغییر در اولویت هدف‌ها و به تبع آن در اصول راهبردی و سیاست‌های کلان و حاکمیت روحیه جهاد بر رفتارهای اقتصادی دولت و مردم، راهبردی کلان طراحی می‌شود که تهدید را تبدیل به فرصت کرده و باعث رشد جهشی می‌شود. برای اثبات این فرضیه از روش تحلیل عقلی و تحلیل متن با استناد به بیانات مقام معظم رهبری استفاده خواهیم کرد. بر این اساس ابتدا اقتصاد مقاومتی از دیدگاه رهبری تعریف شده؛ سپس رابطه اقتصاد مقاومتی با اقتصاد اسلامی از دیدگاه وی تبیین می‌شود و اثبات می‌شود که اقتصاد مقاومتی از دیدگاه وی امری مستقل از اقتصاد اسلامی نیست و در عین حال، وصف اقتصاد اسلامی هم نیست بلکه شکل خاصی از این نظام است که در وضعیت تهدید اقتصادی دشمن با تغییر اولویت‌ها در هدف‌ها و برخی اصول راهبردی این نظام و گرفتن سیاست‌های کلان متناسب با آن پدید می‌آید؛ سپس به تبیین این تغییرها از دیدگاه وی می‌پردازیم.

تعریف اقتصاد مقاومتی

مقام معظم رهبری در تعریف اقتصاد مقاومتی می‌گوید:

اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند روبه رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذیری‌اش کاهش پیدا کند؛ یعنی وضع اقتصادی کشور و نظام اقتصادی طوری باشد که در برابر ترفندهای دشمنان که همیشگی و به شکل‌های گوناگون خواهد بود کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۹۱/۶/۲).

اقتصاد در یک چنین شرایطی اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی اقتصادی که همراه باشد با مقاومت در برابر کارشکنی دشمن، خبثت دشمن، دشمنانی که ما داریم (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان، ۹۱/۵/۸). سیاست‌های اقتصاد باید سیاست‌های اقتصاد مقاومتی باشد - یک اقتصاد مقاوم - باید اقتصادی باشد که در ساخت درونی خود مقاوم باشد، بتواند ایستادگی کند، با تغییرهای

گونگون در این گوشه دنیا، آن گوشه دنیا متلاطم نشود؛ این چیزها لازم است (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار کارگران و فعالان بخش تولید کشور به مناسبت هفته کارگر ۹۲/۲/۷).

بر این اساس اقتصاد مقاومتی از دیدگاه رهبری، اقتصادی است که دو ویژگی اساسی دارد:

۱. در برابر تهدیدها و ترفندهای دشمن مقاوم است و کمتر آسیب می‌بیند.
۲. تهدید را تبدیل به فرصت کرده و در وضعیت تهدید رشد می‌کند.

اقتصاد مقاومتی و اقتصاد اسلامی

اقتصاد مقاومتی از دیدگاه رهبری باید در ظرف اقتصاد اسلامی تفسیر شود؛ زیرا وی در بیانات متعددی به ضرورت در نظر گرفتن مبانی، ارزش‌ها و دستورهای اسلامی در علوم انسانی و از جمله علم اقتصاد و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت تأکید کرده است:

یک عده هستند که تصور می‌کنند می‌شود ملتی مسلمان بود اما به احکام اسلامی عمل نکرد؛ این تصور معنایش جدایی دین از سیاست است؛ معنایش این است که اسم‌تان مسلمان باشد اما به احکام اسلامی عمل نکنید و نظام بانکداری، اقتصاد، آموزش و پرورش شکل و محتوای حکومت و ارتباطات فرد و جامعه‌تان به خلاف اسلام و طبق قوانین غیراسلامی و حتی ضد اسلامی باشد» (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار کارگزاران به مناسبت عید غدیر خم، ۷۴/۲/۲۸).

اینها نشان می‌دهد که نظریه‌پردازی‌های غربی در زمینه سیاست، در زمینه اقتصاد، نظریه‌های ناقص، عقیم و بی‌خاصیتی است ما را بیشتر تشویق می‌کند که برویم به درون خودمان مراجعه کنیم و فکر اسلامی و اندیشه اسلامی را پیدا کنیم» (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار جمعی از اساتید دانشگاه‌ها، ۹۰/۶/۲).

ما در زمینه علوم انسانی احتیاج به تحقیق و نوآوری داریم. مواد و مفاهیم اساسی‌ای هم که براساس آن می‌توان حقوق، اقتصاد، سیاست و دیگر بخش‌های اساسی علوم انسانی را شکل داد و تولید و فراوری کرد به معنای حقیقی کلمه در فرهنگ عریق و عمیق اسلامی ما وجود دارد که باید از آن استفاده کنیم؛ البته در این قسمت حوزه و استادان مؤمن و معتقد به اسلام می‌توانند با جست‌وجو و تفحص نقش ایفا کنند. این‌جا از آن‌جایی است که ما باید به تولید علم برسیم» (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار جمعی از استادان دانشگاه‌های سراسر کشور، ۸۲/۸/۸).

بر این اساس نمی‌توان اقتصاد مقاومتی را از دیدگاه ایشان به گونه‌ای تفسیر کرد که ارتباطی با اقتصاد اسلامی نداشته و نسخه بازسازی شده اقتصاد حمایتی یا اقتصاد تحریم و مانند آن باشد که در ادبیات اقتصادی وجود دارد.

از سوی دیگر، اقتصاد مقاومتی از دیدگاه مقام معظم رهبری مترادف با نظام اقتصادی اسلام نیست بلکه شکل خاصی از این نظام است که در وضعیت خاص پدید می‌آید. علت آن نیز واضح است زیرا وی اقتصاد مقاومتی را در سال ۸۹ مطرح و تصریح کردند که ما در وضعیت ویژه‌ای هستیم و این وضعیت اقتضا می‌کند که اقتصاد مقاومتی مطرح شود:

این‌که ما عرض کردیم اقتصاد مقاومتی، این یک شعار نیست، این یک واقعیت است. کشور دارد پیشرفت می‌کند. ما افق‌های بسیار بلند و نویدبخشی را در برابر خودمان مشاهده می‌کنیم. خب بدیهی است که حرکت به سمت این افق‌ها معارض‌ها و معارضه‌هایی هم دارد. بعضی از این معارضه‌ها انگیزه‌های اقتصادی دارد، بعضی انگیزه‌های سیاسی دارد، بعضی منطقه‌ای است، بعضی بین‌المللی است. این معارضه‌ها در مواردی هم منتهی می‌شود به همین فشارهای گوناگونی که مشاهده می‌کنید، فشارهای سیاسی تحریم غیرتحریم فشارهای تبلیغاتی اینها هست ... یکی از بخش‌های ما اقتصاد است و خاصیت اقتصاد در یک چنین شرایطی اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی اقتصادی که همراه باشد با مقاومت در برابر کارشکنی دشمن، خباثت دشمن، دشمنانی که ما داریم» (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان، ۹۱/۵/۸).

ما چند سال پیش اقتصاد مقاومتی را مطرح کردیم. همه کسانی که ناظر مسائل گوناگون بودند می‌توانستند حدس بزنند که هدف دشمن فشار اقتصادی بر کشور است. معلوم بود و طراحی‌ها نشان می‌داد که این‌ها می‌خواهند بر روی اقتصاد کشور متمرکز شوند. اقتصاد کشور ما برای آنها نقطه مهمی است» (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام، ۹۱/۵/۳).

افزون بر این اگر مقصود وی از اقتصاد مقاومتی همان نظام اقتصادی اسلام بود، وجهی نداشت که به جای تأکید بر تحقق نظام اقتصادی اسلام و بیان ویژگی‌های آن از اصطلاح اقتصاد مقاومتی استفاده کرده و بر تحقق آن تأکید کند. در نتیجه اقتصاد مقاومتی از دیدگاه مقام معظم رهبری، شکل خاصی از نظام اقتصادی اسلام است که در وضعیت تهدید و فشار اقتصادی دشمن پدید می‌آید. حال این پرسش مطرح است که در نظام اقتصادی چه

تغییرهایی باید رخ دهد تا تبدیل به اقتصاد مقاومتی شود؟ و در چارچوب نظام اقتصادی اسلام این امر چگونه قابل تفسیر است؟

تفسیر اقتصاد مقاومتی در چارچوب نظام اقتصادی اسلام

بیان شد که اقتصاد مقاومتی از دیدگاه رهبری وجه خاصی از نظام اقتصادی اسلام است. نظام اقتصادی اسلام به صورت ذیل تعریف می‌شود:

نظام اقتصادی اسلام، مجموعه‌ای از الگوهای رفتاری و روابط اقتصادی در سه حوزه تولید، توزیع و مصرف است که از کتاب، سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام و عقل استنباط می‌شود. الگوهای پیش‌گفته چگونگی پیوند شرکت‌کنندگان در نظام اقتصادی (مردم و دولت) به یکدیگر و به منابع اقتصادی در جهت هدف‌های اقتصادی اسلام را تبیین می‌کنند (میرمعزی، ۱۳۹۰، ص ۴۷).

براساس این تعریف، نظام اقتصادی اسلام مبتنی بر مبانی هستی‌شناسانه و معرفت‌شناسانه ویژه‌ای است. این مبانی ثابت و غیرقابل تغییر در وضعیت‌های گوناگون هستند (همان، ص ۵۷-۱۴۹). نیز هدف غایی این نظام فراهم آوردن زمینه‌های اقتصادی سعادت فرد و جامعه انسانی و هدف‌های میانی آن عدالت اقتصادی، امنیت اقتصادی و بارور ساختن استعداد‌های طبیعی است (همان، ص ۱۴۹-۲۰۹). این نظام دارای اصول مذهبی یا راهبردی ویژه مانند حاکمیت مصالح فرد و جامعه، دولت مصالح، آزادی همراه با مسئولیت مردم در برابر هدف‌های نظام و مصالح جامعه، حاکمیت اصل رقابت سالم و تعاون بر رفتارهای اقتصادی مردم، تحریم ربا و اصول توزیع درآمد و ثروت است که چارچوب حرکت سمت هدف‌های نظام اقتصادی اسلام را تعیین می‌کنند (همان، ص ۲۰۹-۴۴۹).

این اصول و هدف‌ها نیز ثابت هستند؛ گرچه در وضعیت‌های گوناگون از جمله وضعیت تهدید اقتصادی دشمن ممکن است اولویت آنها تغییر کند.

از بیانات مقام معظم رهبری چنین استفاده می‌شود که دو تغییر عمده باید رخ دهد تا اقتصاد مقاومتی تحقق یابد. نخست اینکه در منظومه هدف‌های نظام اقتصادی اسلام، استقلال اقتصادی در اولویت اول قرار گیرد و به تبع آن اولویت‌بندی اصول راهبردی نظام تغییر کرده و سیاست‌های کلی متناسب با تغییرهای جدید تنظیم شود. دوم اینکه جهاد اقتصادی بر مردم و مسئولین به‌عنوان امر واجب فرض شود. در ادامه به توضیح این دو می‌پردازیم.

۱. اولویت یافتن استقلال اقتصادی

امنیت اقتصادی به عنوان یکی از هدف‌های نظام اقتصادی به معنای «ثبات و عدم خطر و ریسک در فعالیت‌های اقتصادی در حوزه‌های تولید، توزیع و مصرف و در بخش‌های دولتی و خصوصی و اقتصاد بدون سود و در بُعدهای داخلی و بین‌المللی است. امنیت بُعدهای گوناگون دارد. وقتی امنیت فرد مطرح می‌شود، امنیت جان و مال و آبروی وی مورد توجه قرار می‌گیرد. مال فرد ممکن است از سوی افراد دیگر یا دولت و حکومت در معرض خطر تجاوز قرار گیرد. بر این اساس، می‌توان گفت: امنیت اقتصادی از دیدگاه خرد آن است که مالی که در چارچوب قوانین مشروع به تملک فرد درآمده، از خطر تعدی افراد دیگر یا دولت مصون باشد. وقتی امنیت از بُعدهای کلان مورد توجه قرار می‌گیرد و سخن از امنیت جامعه و کشوری به میان می‌آید، امنیت ملی نامیده می‌شود. امنیت ملی بُعدهای فرهنگی، حقوقی، سیاسی، نظامی و اقتصادی خاص خود را دارد. این بُعدها به یکدیگر وابسته و در یکدیگر اثرگذار هستند.

امنیت اقتصادی از دیدگاه کلان که یکی از بُعدهای امنیت ملی است به معنای وجود ثبات و اطمینان و عدم خطر نسبت به فعالیت‌های اقتصادی و اموال و ثروت‌های جامعه است. از این دیدگاه، امنیت اقتصادی قابل تقسیم به امنیت داخلی و خارجی یا بین‌المللی است؛ زیرا علل ناامنی گاه داخلی است و گاه خارجی؛ برای مثال، اگر حقوق مالکیت در کشوری ظالمانه باشد یا شفاف نباشد یا سیاست‌های اقتصادی دولت، اموال مردم را در معرض نابودی یا کاهش ارزش قرار دهد، امنیت اقتصادی در آن جامعه وجود ندارد. در این صورت، علت ناامنی داخلی است.

نیز اگر منافع و مصالح اقتصادی کشوری از سوی دیگر کشورها مورد تهدید قرار گیرد، آن کشور امنیت اقتصادی نخواهد داشت. در این صورت علت ناامنی خارجی است و استقلال اقتصادی یکی از عوامل تحقق امنیت اقتصادی خارجی یا بین‌المللی است. استقلال اقتصادی وقتی حاصل می‌شود که کشور بتواند منافع اقتصادی خود را آن‌گونه که خود تشخیص می‌دهد، تعقیب کند. لازمه این استقلال، خودکفایی در کالاهای ضروری و استراتژیک است. جامعه‌ایی که در این امور به دشمنان نیازمند است، هیچ‌گاه نمی‌تواند سخن از استقلال به میان آورد.

نکته مهم دیگر آن است که استقلال نیز مانند امنیت، بُعدهای فرهنگی، سیاسی و اقتصادی دارد اما اهمیت استقلال اقتصادی فزون‌تر است؛ زیرا لازمه وابستگی اقتصادی، وابستگی سیاسی و فرهنگی است و اگر استقلال اقتصادی از میان برود، استقلال سیاسی و فرهنگی نیز نابود می‌شود (میرمعزی، ۱۳۹۰، ص ۱۸۰-۱۸۹).

اگر منافع و مصالح اقتصادی کشوری از سوی دیگر کشورها مورد تهدید قرار گیرد، استقلال و در نتیجه امنیت اقتصادی کشور به مخاطره می‌افتد و هر چه قدر این تهدید گسترده‌تر و جدی‌تر باشد این مخاطره بیشتر است. اگر تهدید به حدی برسد که کیان نظام اسلامی به خطر افتد، در این صورت برقراری امنیت اقتصادی از راه دستیابی به استقلال اقتصادی و بی‌نیازی از دشمن اولویت اول را در بین هدف‌های اقتصادی و حتی غیراقتصادی پیدا می‌کند. مقام معظم رهبری در این باره می‌گوید:

امروز مسئله اصلی کشور ما استقلال است، برادران و خواهران عزیز، انقلاب برای ما استقلال سیاسی را به‌بار آورد این جرئت را به این ملت داد که در برابر نظام غیرعادلانه سلطه در دنیا بایستد اما اگر این ملت بخواهد این استقلال سیاسی را، این عرض‌اندام فرهنگی را در برابر سلطه‌گران عالم حفظ کند باید پایه‌های اقتصادی خود را محکم کند. این ریشه دواندن استقلال در کشور است و این وابسته است به تولید، به کار، به شکوفایی کار، به نوآوری در بخش‌های گوناگون کار از مرکز تحقیقات و آزمایشگاه گرفته تا توی محیط کارگاه‌ها، تا توی محیط مزرعه در همه جا باید این نوآوری وجود داشته باشد» (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار گروه کثیری از کارگران و کارآفرینان، ۱۳۸۷/۲/۴).

در بیان دیگر می‌گوید:

اگر استقلال اقتصادی جامعه‌ای تحقق پیدا نکرد - یعنی در مسئله اقتصاد نتوانست خودش تصمیم بگیرد و روی پای خود بایستد - استقلال سیاسی این کشور تحقق پیدا نمی‌کند و اگر استقلال سیاسی جامعه‌ای تحقق پیدا نکرد، بقیه حرف‌ها، جز حرف، چیز دیگری نیست. تا یک کشور اقتصاد خود را قوی نکند، پایدار نکند، متکی به خود نکند، مستقل نکند، نمی‌تواند از لحاظ سیاسی و فرهنگی و غیره تأثیرگذار باشد (بیانات رهبر معظم انقلاب در اجتماع کارگران در کارخانجات تولیدی داروپخش، ۹۱/۲/۱۰).

بی‌تردید لازمه استقلال اقتصادی به این معنا دستیابی به توان اقتصادی فزون‌تر از رقیب است. کشوری که با رقیبی قدرتمندتر از خود - که همواره در اندیشه

سرنگون ساختن و وابسته کردن آن به سر می برد - روبه‌رو است هیچ‌گاه نمی‌تواند استقلال اقتصادی داشته باشد. همچنین لازمه این استقلال، خودکفایی در کالاهای ضروری و استراتژیک است. جامعه‌ایی که در این امور به دشمنان نیازمند است، هیچ‌گاه نمی‌تواند سخن از استقلال به میان آورد؛ در نتیجه هیچ‌گاه امنیت نخواهد داشت. در این صورت است که حفظ اسلام از راه استقلال اقتصادی از همه چیز مهم‌تر می‌شود.

۱. تغییر در اولویت‌های راهبردی به تبع اولویت استقلال اقتصادی

در وضعیت تهدید اقتصادی نظام و به تبع اولویت یافتن استقلال اقتصادی، اولویت‌ها در اصول مذهبی و راهبردی نظام اقتصادی نیز با تغییرهای ذیل روبه‌رو می‌شود:

الف) مقدم شدن استقلال اقتصادی بر تمام مصالح فردی و اجتماعی

چنان‌که گذشت یکی از اصول مذهبی و راهبردی نظام اقتصادی اسلام حاکمیت مصالح فرد و جامعه است. حاکمیت این مصالح به این معنا است که تمام الگوهای رفتاری و روابط اقتصادی دولت و مردم باید برای تأمین مصالح فرد و جامعه سامان یابد. در جایی که مصالح فرد و جامعه با هم تراحم می‌کنند باید مصلحت اهم مقدم شود. در حالت عادی بسته به نوع و میزان مصلحت گاهی مصلحت فرد و گاهی مصلحت جامعه اهم است. در وضعیتی که نظام با تهدید جدی روبه‌رو است، به تبع اولویت یافتن هدف استقلال اقتصادی، مصلحت جامعه که در تأمین استقلال اقتصادی متبلور می‌شود نیز اهمیت اول را داشته و بر تمام مصالح فردی و اجتماعی دیگر حتی جان و مال انسان‌ها مقدم می‌شود. به همین علت است که جهاد با مال و جان واجب می‌شود. اصولاً جهاد وقتی واجب می‌شود که کیان اسلام به علت حمله دشمن در خطر باشد. حمله در هر عرصه‌ای باشد جهاد در آن عرصه واجب می‌شود. بر این اساس اگر حمله در عرصه اقتصادی باشد جهاد اقتصادی بر همه واجب می‌شود؛ زیرا حفظ کیان اسلام از همه چیز مهم‌تر است. در این صورت است که باید جهاد در راه خدا بر مال، جان، زن، فرزند و هر چیز دیگر مقدم شود. در غیر این صورت انسان باید منتظر عقاب الهی باشد. قرآن کریم در این باره می‌فرماید:

«قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ

وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ» (توبه: ۲۴).

ای پیامبر بگو: اگر پدران، پسران، برادران، همسران، خانواده و اموالی که کسب کرده‌اید و تجارتی که از کساد آن می‌ترسید و مسکن‌هایی که از آنها خوشنود هستید، به شما از خداوند متعال ﷻ و رسول و جهاد در راه خدا محبوب‌تر باشد، منتظر باشید تا خداوند متعال ﷻ امر خویش را بیاورد، خداوند متعال ﷻ قوم فاسقان را هدایت نمی‌کند.

ب) باز تعریف نقش دولت در جهت دستیابی به استقلال اقتصادی

در نظام اقتصادی اسلام، اصل عدم دخالت دولت در فعالیت‌های اقتصادی است مگر آنکه مصلحت نظام و مردم اقتضای دخالت کند. در حقیقت مصلحت فرد و جامعه از دیدگاه اسلام، نقش و وظیفه‌های دولت را تعیین می‌کند.

دولت در نظام اقتصادی اسلام دولت مصالح است؛ یعنی دولت حافظ مصالح فرد و جامعه است. نقش، وظیفه‌ها و اندازه دولت در هر زمان براساس این مصالح تعیین می‌شود. میزان نظارت، دخالت و تصدی دولت در فعالیت‌های اقتصادی را مصلحت تعیین می‌کند. در زمانی که نظام با تهدید روبه‌رو است نقش و وظایف دولت نیز در جهت تحقق استقلال اقتصادی به مقتضای شرایط زمان و مکان تعریف می‌شود. رهبر معظم انقلاب درباره نقش دولت در این وضعیت مطالب فراوانی گفته‌اند:

همین‌طور که دوستان مسئول در دولت محترم اطلاع دادند، از اول سال، نشست‌هاشان، برنامه‌ریزی‌هاشان، تبادل‌نظرهاشان متوجه این مسئله شده است؛ من هم تأکید می‌کنم. موانع را باید بردارند. برای اینکه تولید ملی شکل بگیرد و اقتصاد داخلی استحکام و پایداری خودش را پیدا کند، همه باید کوشش کنند؛ مسئولین هم در درجه اول باید کوشش کنند؛ چه در قوه مجریه، چه در قوه مقننه و چه در قوه قضائیه. گاهی کار ممکن است به قوه قضائیه منتهی شود. جریان سالم و مورد توجه و دقت در اقتصاد کشور، در کار و تولید و سرمایه‌گذاری کشور، احتیاج دارد به مراقبت همه قوا با یکدیگر (بیانات رهبر معظم انقلاب در اجتماع کارگران در کارخانجات تولیدی داروپخش، ۹۰/۲/۱۰).

ج) باز تعریف مسئولیت مردم در جهت تحقق استقلال اقتصادی

در نظام اقتصادی اسلام مردم نیز مانند دولت درباره تحقق هدف‌های نظام مسئول هستند. از این‌رو وقتی تحقق استقلال اقتصادی چنین اهمیتی دارد که بر تمام مصالح فردی و

اجتماعی دیگر مقدم می‌شود، باید مردم با مشارکت جهادگونه در اقتصاد با مال و جان خود در راه تأمین استقلال اقتصادی کشور اقدام کنند. مقام معظم رهبری در این باره می‌گوید:

در راه استقلال اقتصادی هم کارهای فراوانی شده است اما همت همه ملت ایران از قشرهای گوناگون را می‌طلبد تا کشور بتواند از لحاظ اقتصادی کاری بکند که دیگر تهدید به تحریم و محاصره اقتصادی معنا پیدا نکند؛ این خطاب به همه ملت است، فقط خطاب به مردم ممسنی نیست همه باید دست به دست هم بدهند. این کشور سرمایه‌های انسانی فراوانی دارد سرمایه‌های مادی فراوانی هم دارد با سرمایه‌گذاری لازم با برنامه‌ریزی درست و متین و با پشتکار و جدیت ما خواهیم توانست در مدت یک برنامه مشخصی کاری بکنیم که دیگر کشور در عرصه اقتصادی دنیا از تحریم اقتصادی و محاصره اقتصادی هیچ باکی نداشته باشد. این وظیفه ملی ماست باید انجام بدهیم هر کسی می‌تواند نقش داشته باشد» (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار مردم و عشایر شهرستان نورآباد ممسنی، ۱۳۸۷/۲/۱۵).

۲. سیاست‌های کلی در جهت تحقق استقلال اقتصادی

الف) مردمی کردن اقتصاد

یکی از سیاست‌ها در جهت تحقق استقلال، مردمی کردن اقتصاد است. مردمی کردن اقتصاد به معنای مشارکت مردم در اقتصاد نیست؛ بلکه به معنای تکیه به مردم در فعالیت‌های اقتصادی و به معنای آن است که مردم نقش اصلی را در فعالیت‌های اقتصادی داشته باشند. این امر باعث می‌شود که از تمام استعدادها و ظرفیت‌های مردم در جهت تولید ثروت و دستیابی به قدرت، استقلال و امنیت اقتصادی استفاده شود. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

اینکه ما اقتصاد مقاومتی را مطرح کردیم خب خود اقتصاد مقاومتی شرایطی دارد، ارکانی دارد؛ یکی از بخش‌هایش همین تکیه به مردم است، همین سیاست‌های اصل ۴۴ با تأکید، اهتمام، دقت و وسواس هر چه بیشتر باید دنبال شود. این جزو کارهای اساسی شماست. در بعضی از موارد من از خود مسئولین کشور می‌شنوم که بخش خصوصی به‌علت کم‌توانی‌اش جلو نمی‌آید. خب باید فکری بکنید برای اینکه به بخش خصوصی توان‌بخشی بشود حالا از راه بانک‌هاست، از راه قوانین لازم و مقررات لازم است از هر راهی که لازم است کاری کنید که بخش خصوصی بخش مردمی فعال شود (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۹۱/۶/۲).

البته اقتصاد مقاومتی الزاماتی دارد. مردمی کردن اقتصاد جزو الزامات اقتصاد مقاومتی است.

این سیاست‌های اصل ۴۴ که اعلام شد می‌تواند یک تحول پدید بیاورد و این کار باید انجام بگیرد. البته کارهایی انجام گرفته و کوشش‌های بیشتری باید بشود. بخش خصوصی را باید توانمند کرد، هم به فعالیت اقتصادی تشویق بشوند و هم نظام بانکی کشور دستگاه‌های دولتی کشور و دستگاه‌هایی که می‌توانند کمک کنند مانند قوه مقننه و قوه قضائیه کمک کنند که مردم وارد میدان اقتصاد شوند (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام، ۹۱/۵/۳).

ب) حمایت از کار (و کارآفرینان)، سرمایه (و سرمایه‌گذاران) و تولید ملی

استقلال اقتصادی وقتی حاصل می‌شود که تولید ملی دو ویژگی داشته باشد:

۱. به صورت مستقیم یا غیرمستقیم پاسخ‌گوی نیازهای مردم و کشور باشد. محصول‌هایی تولید شود که در وضعیت امروز دنیا قابل رقابت در بازارهای خارجی و قابل مبادله با محصولات مورد نیاز کشور باشد.

۲. با کار و سرمایه ایرانی تولید شود؛ زیرا در غیر این صورت بدترین شکل وابستگی یعنی وابستگی در تأمین عوامل تولید رخ خواهد داد.

بر این اساس یکی از سیاست‌های اقتصاد مقاومتی باید حمایت از کار، سرمایه و تولید ملی باشد. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

یک رکن دیگر اقتصاد مقاومتی، حمایت از تولید ملی است: صنعت و کشاورزی. خب آمارهایی که آقایان می‌دهند آمارهای خوبی است اما از آن طرف هم از داخل دولت خود مسئولین به ما می‌گویند که بعضی کارخانه‌ها دچار مشکل هستند، اختلال دارند. در بعضی جاها تعطیلی صنایع وجود دارد. گزارش‌های گوناگونی به ما می‌رسد. خود شما هم گزارش می‌دهید یعنی من گزارش‌های دیگر هم دارم اما اتکای من به گزارش‌های دیگران نیست. گزارش‌های خود شما هم هست که به دست ما می‌رسد خب باید این را علاج کرد (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۹۱/۶/۲).

ما تا به کار ایرانی و سرمایه ایرانی احترام نگذاریم، تولید ملی شکل نمی‌گیرد و اگر تولید ملی شکل نگیرد، استقلال اقتصادی این کشور تحقق پیدا نمی‌کند (بیانات رهبر معظم انقلاب در اجتماع کارگران در کارخانجات تولیدی داروپخش، ۱۳۹۱/۲/۱۰).

ج) مدیریت مصرف

الگوی مصرف در جهت تحقق استقلال اقتصادی باید دو تغییر عمده در آن رخ دهد:

۱. اسراف و تبذیر که در اسلام به شدت نهی شده از الگوی مصرف حذف شود.

۲. فرهنگ مصرف از کالای خارجی به کالای داخلی تغییر کند.

این دو تغییر باعث می شود مصرف کل کاهش یافته و نیاز به خارج به حداقل برسد. به این ترتیب مدیریت تغییر الگوی مصرف جامعه در جهت حذف اسراف و تبذیر و افزایش مصرف کالاهای داخلی از سیاست های ضروری در جهت استقلال اقتصادی است. مقام معظم رهبری در این باره می فرماید:

مسئله مدیریت مصرف یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی مصرف متعادل و پرهیز از اسراف و تبذیر. هم دستگاه های دولتی، هم دستگاه های غیردولتی، هم آحاد مردم و خانواده ها باید به این مسئله توجه کنند که این واقعاً جهاد است. امروز پرهیز از اسراف و ملاحظه تعادل در مصرف بلاشک در برابر دشمن حرکت جهادی است انسان می تواند ادعا کند که این اجر جهاد فی سبیل الله را دارد. یک بُعد دیگر این مسئله تعادل در مصرف و مدیریت مصرف این است که ما از تولید داخلی استفاده کنیم. این را تمام دستگاه های دولتی توجه داشته باشند. دستگاه های حاکمیتی مربوط به قوای سه گانه سعی کنند هیچ تولید غیرایرانی را مصرف نکنند همت را بر این بگذارند. آحاد مردم هم مصرف تولید داخلی را بر مصرف کالاهایی با مارک های معروف خارجی که بعضی فقط برای نام و نشان برای پز دادن، برای خودنمایی کردن در زمینه های گوناگون دنبال مارک های خارجی می روند، ترجیح بدهند. خود مردم راه مصرف کالاهای خارجی را ببندند. به نظر ما طرح های اقتصاد مقاومتی جواب می دهد (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام، ۹۱/۵/۳/ بیانان رهبر معظم انقلاب در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۹۱/۶/۲).

۱. مدیریت بهینه منابع طبیعی در جهت نیازهای کشور

ایران سرشار از منابع طبیعی است. این نعمت خدادادی است که اگر درست مدیریت شده و به صورت بهینه تخصیص داده شود، منبع بسیار خوبی برای کسب درآمد و تأمین نیازها بدون وابستگی به دشمن است. مقام معظم رهبری در این باره می فرماید که «یک هدف دیگر، مدیریت مصرف منابع عمومی کشور است، از جمله آب، از جمله انرژی. در دو سال قبل از این، ما شعار سال را اصلاح الگوی مصرف قرار دادیم؛ صرفه جویی، دوری از اسراف» (بیانات رهبر معظم انقلاب در حرم مطهر رضوی، ۹۰/۱/۱).

۲. مدیریت بهینه منابع ارزی

یکی از مسائلی که استقلال اقتصادی را تضعیف و وابستگی اقتصادی را تشدید می‌کند، نیاز به ارز خارجی است. در وضعیت کنونی نیاز به ارز خارجی، نیاز به پول دشمنی است که در صدد تهدید و ضربه‌زدن به ما است. بر این اساس برای تحقق استقلال اقتصادی دو اقدام باید صورت پذیرد:

۱. نیاز به ارز خارجی را کاهش دهیم. این کار از راه سیاست‌های پیشین تحقق می‌یابد.

۲. منابع ارزی را درست مدیریت کرده و در تحصیل و تخصیص آن بهینه عمل کنیم.

مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

مسئله منابع ارزی هم مسئله مهمی است که خب حالا آقایان توجه دارید. روی این مسئله دقت کنید خیلی باید کار کنید. واقعاً باید منابع ارزی را درست مدیریت کرد. حالا اشاره شد به ارز پایه در این زمینه هم حرف‌های گوناگونی از دولت صادر شد؛ یعنی در روزنامه‌ها از قول یک مسئول یک جور گفته شد، فردا یا دو روز بعد یک جور دیگر گفته شد. نگذارید این اتفاق بیفتد. واقعاً یک تصمیم قاطع گرفته شود روی آن تصمیم پافشاری شود و مسئله را دنبال کنید. به هر حال منابع ارزی باید مدیریت دقیق بشود (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۹۱/۶/۲).

۳. مدیریت بهینه واردات

هر چه نیاز به کالاهای وارداتی بیشتر باشد نیاز به ارز خارجی بیشتر خواهد شد و وابستگی از راه این دو نیاز تشدید می‌شود. از سویی مصرف یک کالای خارجی به معنای عدم مصرف کالای جایگزین داخلی آن است و این باعث تضعیف تولید داخلی، کار و سرمایه ایرانی می‌شود. از این رو مدیریت صحیح و هدف‌مند واردات یکی از سیاست‌های مؤثر در جهت استقلال اقتصادی است. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

مسئله‌ی دیگر، واردات است که حالا اینجا هم اشاره شد، من هم بارها با مسئولین در زمینه واردات صحبت کردم؛ البته هیچ‌کس با واردات مخالف نیست؛ تنظیم واردات لازم است، کنترل واردات لازم است (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار برگزیدگان بخش‌های اقتصادی، ۹۰/۵/۲۶).

در بیان دیگری می‌فرماید:

مسئله واردات بی‌رویه و بی‌منطق ضرر بزرگی است، خطر بزرگی است؛ مردم هم باید این

را بدانند. وقتی یک محصول خارجی را ما داریم مصرف می‌کنیم، در واقع داریم یک کارگر خودمان را بی‌کار می‌کنیم، یک کارگر دیگر را داریم به کار وادار می‌کنیم؛ این هست، منتها مسئله مرغوبیت و کیفیت خیلی مهم است و استحکام؛ اینها خیلی مهم است. اگر چنانچه جنس داخلی، تولید داخلی، این خصوصیات را داشته باشد، به‌طور طبیعی تمایل پیدا می‌شود ... بله، مسئله واردات و مدیریت واردات مهم است. ما آن روز به دوستانی که اینجا بودند، در جلسه مسئولین و کارگزاران نظام، توصیه کردیم، گفتیم واردات را مدیریت کنید؛ نمی‌گوییم متوقف کنید. یک چیزهایی باید بیاید، یک چیزهایی باید نیاید. یک مدیریت صحیحی باید انجام بگیرد؛ این مسلماً هست (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، ۸۹/۶/۱۶).

۴. مدیریت بهینه منابع مالی

منابع مالی کشور منبع عظیمی است که اگر درست مدیریت شود می‌تواند جریان سرمایه‌گذاری و تولید را در جهت نیازهای کشور و تأمین قدرت و استقلال اقتصادی قرار داده و این جریان را تسریع و گسترش دهد. از این‌رو در نظام مالی امروز مدیریت بهینه منابع مالی یکی از سیاست‌های ضرور در جهت دستیابی به استقلال اقتصادی است. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

دو کار را دستگاه‌های دولتی مورد توقع هست که انجام بدهند: یکی، مدیریت دقیق و عالمانه منابع است. بسیاری از این مطالبی که گفتند، ناشی است از اینکه مدیریت منابع مالی به‌صورت دقیقی در تمام موارد انجام نگرفته. این لازم است ... مدیریت منابع، معنایش این است که ما منابع را بکشانیم به سمتی که امروز برای کشور ارزش افزوده مالی و غیرمالی داشته باشد. مراد من از ارزش افزوده فقط ارزش افزوده مالی نیست؛ بلکه آنچه که تولید را افزایش بدهد و آنچه که کسب‌وکار را رونق بدهد و آنچه که امید را افزایش بدهد، اشتغال را افزایش بدهد و از این قبیل (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، ۸۹/۶/۱۶).

۵. بهبود فضای کسب‌وکار

بهبود فضای کسب‌وکار به معنای بهبود فضایی است که در آن سرمایه‌گذاری و تولید صورت می‌پذیرد. محیط کسب‌وکار شامل نهادها، مقررات و رویه‌های اداری مندرج در محیط فعالیت اقتصادی است و به نوعی هزینه‌های غیرفنی فعالیت اقتصادی را تعیین

می‌کند. هر چه مراحل، هزینه‌ها و زمان انجام مراحل ثبت شرکت، گرفتن مجوز از شهرداری و دیگر دستگاه‌های مرتبط برای تأسیس محل فعالیت، دریافت انشعاب برق، استخدام و اخراج کارکنان، ثبت دارایی در سازمان ثبت املاک، دریافت تسهیلات و اعتبارات، حمایت از حقوق سهام‌داران جزء، پرداخت مالیات، تجارت خارجی، صدور حکم در نظام قضایی، اعلام ورشکستگی و خاتمه‌بخشیدن به کسب‌وکار کمتر باشد، هزینه‌های شروع و تداوم فعالیت اقتصادی کاهش و احتمال شکل‌گیری کسب‌وکارها افزایش می‌یابد (اشرفی و فهیمی، ۱۳۹۰، ص ۹).

بهبود فضای کسب‌وکار سرمایه‌گذاری و اشتغال را افزایش داده و باعث تسریع رشد اقتصادی می‌شود و از این راه بر قدرت و استقلال اقتصادی اثرگذار است. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

بهبود فضای کسب‌وکار است که از جمله کارهایی که به‌نظر ما عمده وظیفه دولت هست، همین هست. وزیر محترم در گزارششان اشاره کردند به بهبود فضای کسب‌وکار. بهبود فضای کسب‌وکار، بیشتر وظیفه دولت است. همین مسئله مقررات، تسهیلات گوناگون، پیچ‌وخم‌های اداری فراوان، این‌ها همه، چیزهایی است که اگر چنانچه اصلاح بشود، بهبود فضای کسب‌وکار که یکی از مسائل عمده اقتصادی ماست، حاصل خواهد شد. همین پنجره یک واحد - یک پنجره برای کارها که ایشان ذکر کردند - همین یک کار، اگر انجام بگیرد، به‌نظر من بسیاری از مشکلات حل خواهد شد (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، ۸۹/۶/۱۶).

۶. پدیدساختن اقتصاد دانش‌بنیان

اصطلاح اقتصاد دانش‌بنیان (Knowledge Based Economy (KBE)) نخستین بار به‌وسیله (Organization for Economic Corporation & Development) مطرح و چنین تعریف شد:

اقتصاد دانش‌بنیان اقتصادی است که براساس تولید، توزیع و کاربرد دانش و اطلاعات شکل گرفته و سرمایه‌گذاری در دانش و صنایع دانش پایه مورد توجه قرار می‌گیرند. کمیته اقتصادی (APEC (Asia Pacific Economic Cooperation)) اقتصاد دانش‌بنیان اقتصادی است که در آن تولید، توزیع و کاربرد دانش، عامل و محرک رشد اقتصادی، تولید

ثروت و اشتغال در تمام صنایع است (معمارنژاد، ۱۳۸۴، ص ۸۶-۸۵).

در قرن نوزدهم و بیستم عامل‌های محسوسی مانند سرمایه فیزیکی، نیروی کار و منابع طبیعی به‌عنوان عوامل تولید و عناصر رشد اقتصادی مد نظر بوده اما در قرن بیست و یکم افزون بر عامل‌های پیش‌گفته، عامل‌های غیرمحسوسی مانند دانش، اطلاعات و ویژگی‌های فرهنگی را به‌عنوان منابع جدید رشد اقتصادی در نظر می‌گیرند.

همچنین در گذشته فناوری و دانش به‌عنوان عوامل برون‌زا نسبت به تولید و رشد اقتصادی در نظر گرفته می‌شد اما امروزه باور بر این است که این عوامل درون‌زا بوده و بر کارایی تمام عوامل و منابع رشد اقتصادی اثر می‌گذارند (همان). بر این اساس امروزه نقش دانش در رسیدن به رشد اقتصادی قابل انکار نیست و اگر کشور در دانش از دشمن سبقت نگیرد و نیازمند دانش وی باشد، نمی‌تواند در عرصه اقتصاد قدرتمند و مستقل باشد. از این‌رو پدیدساختن اقتصاد دانش‌بنیان یکی از سیاست‌های ضرور برای دستیابی به استقلال اقتصادی است. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

یک مسئله دیگر در سرفصل اقتصاد مقاومتی اقتصاد دانش‌بنیان است. بعضی از کسانی که در باب شرکت‌های دانش‌بنیان فعال بودند، ماه رمضان اینجا آمدند و صحبت‌هایی کردند. خب خوشبختانه انسان می‌بیند کارهای خوبی انجام داده‌اند. این بخش شرکت‌های دانش‌بنیان و فعالیت‌های اقتصادی دانش‌بنیان خیلی جاده باز و امیدبخشی است؛ البته آنها گلایه‌هایی هم داشتند. به‌نظر من دوستان مسئول در دولت که کارشان به این بخش ارتباط پیدا می‌کند چه وزارت صنعت و معدن و تجارت چه وزات علوم به این مسئله شرکت‌های دانش‌بنیان بپردازند و گلایه‌هاشان را بشنوند و آنها را برطرف کنند. زمینه بسیار خوبی است. ما استعداد‌های برجسته‌ای داریم که می‌توانند در این مورد کمک کنند (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۹۱/۶/۲).

در بیان دیگری می‌فرماید:

به‌نظر من یکی از بخش‌های مهمی که می‌تواند این اقتصاد مقاومتی را پایدار کند همین کار شماسست؛ همین شرکت‌های دانش‌بنیان است این یکی از بهترین مظاهر و یکی از مؤثرترین مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی است این را باید دنبال کرد. آینده ان‌شاءالله آینده روشنی است (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان، ۹۱/۵/۸).

۷. کاهش وابستگی به نفت

وابستگی اقتصاد ایران به درآمد حاصل از فروش نفت به‌ویژه اگر درآمد حاصل از آن صرف سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی نشود، اقتصاد ایران را در میدان مبارزه اقتصادی با دشمن ضربه‌پذیر می‌کند؛ زیرا دشمن در وضعیت امروز دنیا می‌تواند با ابزارهایی که در اختیار دارد بر قیمت نفت اثر گذارده و آن را کاهش دهد یا خرید نفت از ایران را تحریم کند و از این راه درآمد کل کشور را کاهش داده و در اقتصاد ایران بحران پدید آورد. افزون بر این تکیه به درآمد نفت در تأمین مایحتاج کشور باعث رخوت در نظام تولید کشور شده و اقتصاد را تضعیف می‌کند. در عین حال درآمد نفت ثروت خداداده و فرصتی است که اگر از آن در جهت تقویت زیربنای اقتصادی درست استفاده شود، می‌تواند حرکت اقتصادی به سمت استقلال و قدرت اقتصادی را تسریع کند. از این رو کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی از یک‌سو و مدیریت درست این درآمدها در جهت کاهش وابستگی از سوی دیگر از سیاست‌های گریزناپذیر اقتصاد مقاومتی است.

مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

کاهش وابستگی به نفت یکی دیگر از الزام‌های اقتصاد مقاومتی است. این وابستگی میراث شوم صدساله ماست. ما اگر بتوانیم از همین فرصت که امروز وجود دارد استفاده کنیم و کوشش کنیم نفت را با فعالیت‌های اقتصادی درآمدزای دیگری جایگزین کنیم بزرگ‌ترین حرکت مهم را در زمینه اقتصاد انجام داده‌ایم. امروز صنایع دانش‌بنیان از جمله کارهایی است که می‌تواند این خلأ را تا میزان فراوانی پر کند. ظرفیت‌های گوناگونی در کشور وجود دارد که می‌تواند این خلأ را پر کند. همت را بر این بگماریم برویم به سمت این‌که هر چه ممکن است وابستگی خودمان را کم کنیم (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام، ۹۱/۵/۳).

یکی از راه‌های کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی اعمال سیاست‌های توسعه صادرات

غیرنفتی است. در این باره نیز مقام معظم رهبری می‌فرماید:

مسئله دیگر هم مسئله صادرات است؛ البته دولت وظیفه دارد به صادرات و صادرکننده کمک کند. خوشبختانه - همان‌طور که یکی از آقایان گزارش دادند - صادرات غیرنفتی رشد خیلی خوبی داشته، بعد از این هم رشد بیشتری خواهد داشت؛ انتظار هم داریم که در آینده بتواند رشد متناسب خودش را داشته باشد؛ به‌طوری که معادله صادرات و واردات

حتماً مثبت باشد. ما باید به اینجا برسیم و بتوانیم خودمان را از درآمد نفت واقعاً بی‌نیاز کنیم. یکی از بزرگ‌ترین بلیات اقتصاد ما و نه فقط اقتصاد ما؛ بلکه بلیات عمومی کشور، وابستگی ما به درآمد نفت است... اگر یک روزی اقتصاد کشور از درآمد نفت و صادرات نفت بریده شود، این توان را ملت ایران و نظام اسلامی در ایران به‌دست خواهد آورد که تأثیرگذاری‌اش در دنیا فوق‌العاده است. ما باید به اینجا برسیم. خب این حمایت می‌خواهد. باید از صادرات حمایت بشود (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار برگزیدگان بخش‌های اقتصادی، ۹۰/۵/۲۶).

مبارزه با فساد اقتصادی

فساد اقتصادی نقض قوانین موجود برای تأمین منافع و سود شخصی است. از فساد اغلب به‌عنوان یک بیماری شدید نام برده می‌شود. بیماری مانند سرطان که به‌طور بی‌رحمانه از سازمانی به سازمان دیگر و از نهادی به نهاد دیگر سرایت می‌کند، به‌طوری که تمام نهادهای موجود را تحلیل برده تا به فروپاشی نظام سیاسی حاکم بینجامد. رواج فساد مالی به‌درستی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین موانع در راه پیشرفت‌های موفقیت‌آمیز اقتصادی، به‌طور مثال در کشورهای آسیایی و آفریقایی شمرده شده است.

سطح بالای فساد مالی می‌تواند باعث ناکارآمدی سیاست‌های دولتی شود. تحقیق‌های موجود نشان می‌دهد که فساد باعث کاهش سرمایه‌گذاری و در نتیجه کاهش رشد اقتصادی خواهد شد. فساد مالی فعالیت‌های سرمایه‌گذاری و اقتصادی را از شکل مولد آن به سوی رانت‌ها و فعالیت‌های زیرزمینی سوق می‌دهد. نیز باعث پرورش سازمان‌های وحشتناکی مانند مافیا می‌شود. فساد گسترده و فراگیر یکی از نشانه‌های ضعف حاکمیت است و عملکرد ضعیف حاکمیت می‌تواند روند رشد و توسعه اقتصادی را رو به تحلیل برد (محنت‌فر، ۱۳۸۷). نتیجه‌بخش بودن سیاست‌های پیشین در جهت استقلال اقتصادی مستلزم آن است که فساد اقتصادی ریشه‌کن شده یا به حداقل خود برسد. مقام معظم رهبری در ذیل بحث الزام‌های اقتصاد مقاومتی می‌فرماید:

واقعاً نمی‌شود ما کار اقتصادی درست و قوی بکنیم؛ اما با مفاسد اقتصادی مبارزه نکنیم؛ این واقعاً نشدنی است. همان چند سال پیش هم که من راجع به این قضیه بحث کردم و مطالبی را به مسئولین کشور گفتم، به همین نکته توجه داشتم که تصور نشود ما می‌توانیم

سرمایه‌گذاری مردمی و کار سالم مردمی داشته باشیم بدون مبارزه با مفاسد اقتصادی و تصور نشود که مبارزه با مفاسد اقتصادی باعث می‌شود که ما مشارکت مردم و سرمایه‌گذاری مردم را کم داشته باشیم نه؛ چون اکثر کسانی که می‌خواهند وارد میدان اقتصادی بشوند اهل کار سالمند مردمان سالمی هستند؛ حالا یکی دو نفر هم آدم‌های ناسالم پیدا می‌شوند. باید با چشم‌های تیزبین ریزبین و دوربین مراقبت کنید که کسانی نیابند به‌عنوان ایجاد اشتغال، ایجاد کار و کارآفرینی تسهیلات بانکی بگیرند اما کارآفرینی واقعی انجام نگیرد. این را باید مراقبت کنید هم شما مراقبت کنید هم قوه قضائیه مراقبت کند. به‌نظر من همکاری قوه مجریه و قوه قضائیه در اینجا یک کار بسیار لازمی است (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۹۱/۶/۲).

مسئله‌ی مبارزه با فساد اقتصادی هم خیلی مهم است؛ البته متأسفانه همیشه این جور است که مفسد اقتصادی در مرکز دولتی جای پیدا می‌کند؛ یعنی یک کسی را پیدا می‌کند که به او کمک کند، به او پاس بدهد تا او آبشار بزند؛ تا کسی در داخل حصار نباشد که به آن متجاوز کمک کند، آن متجاوز نمی‌تواند فساد اقتصادی بکند؛ بنابراین مسئولین دولتی موظف هستند نسبت به بروز و نفوذ فساد اقتصادی در دستگاه‌های دولتی به‌شدت حساس باشند. شما وقتی که مثلاً در صنعت دام‌داری کشور یک نمونه‌ای را پیدا کردید که نشان داد فلان بیماری وارد این مرغداری شده، دیگر رحم نمی‌کنید؛ چون می‌دانید اگر چنانچه ملاحظه کردید، ضایعات منحصر به این چند هزار مرغ نخواهد بود، دامناش وسیع خواهد شد، لذا بی‌ملاحظه ناپود می‌کنید، محو می‌کنید. فساد این جوری است. اگر یک‌جا احساس کردید و دیدید در دستگاه‌های دولتی - این، مخاطبش مسئولین دولتی هستند - شائبه فساد وجود دارد، نباید هیچ ملاحظه بکنید. اگر ملاحظه کردید، این مسئله خیلی سریع گسترش پیدا می‌کند چون به‌شدت واگیردار است. بیماری فساد اقتصادی جزو آن بیماری‌های واگیردار بسیار شدید و سریع است؛ بنابراین باید حتماً به این مسئله توجه کرد (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار فعالان و برگزیدگان بخش‌های اقتصادی، ۹۰/۵/۲۶).

حرکت براساس برنامه

بدیهی است که حرکت به سمت هر هدفی نیازمند برنامه‌کارشناسی شده و عمل به آن است. در غیر این صورت حرکت‌های هفت و هشتی رخ داده و راه حرکت به سمت هدف‌های طولانی و سرعت حرکت کاهش می‌یابد. حرکت در جهت پدیدساختن اقتصاد مقاومتی نیز از این قاعده مستثنا نیست. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

حرکت براساس برنامه یکی از کارهای اساسی است. تصمیم‌های خلق‌الساعه و تغییر مقررات جزو ضربه‌هایی است که به اقتصاد مقاومتی وارد می‌شود و به مقاومت ملت ضربه می‌زند. این را هم دولت محترم هم مجلس محترم باید توجه داشته باشند؛ نگذارند سیاست‌های اقتصادی کشور در هر زمانی دچار تذبذب و تغییرهای بی‌مورد شود (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام، ۹۱/۵/۳).

حفظ وحدت و انسجام ملی

وحدت و انسجام ملی بزرگ‌ترین سرمایه اجتماعی است که حرکت در جهت تحقق اقتصاد مقاومتی را تسریع می‌کند. اختلاف و تفرقه در این راه باعث هدر رفتن نیروها و سرمایه‌ها و از دست دادن فرصت‌ها می‌شود. از این رو حفظ وحدت یکی از مهم‌ترین سیاست‌های کلان در جهت تحقق اقتصاد مقاومتی است. مقام معظم رهبری در ذیل بحث الزام‌های اقتصاد مقاومتی می‌فرماید:

مسئله وحدت و انسجام ملی هم به نظر من چیز خیلی مهمی است که ما حالا این قدر این قضیه را تکرار کردیم که کأنه الفاظ دارد خاصیت‌های خودش را در افاده معنا از دست می‌دهد؛ ما باید همه یک حرف بزنیم. مسئولین باید جهت‌گیری‌ها را دقیق و منطبق بر یکدیگر قرار بدهند؛ این به عهده همه است. تقصیرها را هم گردن یکدیگر نیندازیم. اینکه بگوییم آقا ما می‌خواهیم فلان کار را بکنیم، نمی‌گذارند یا فلان کار را کردیم جلوی‌اش را گرفتند یا فلان تصمیم را گرفتیم اقدام نکردند، انجام ندادند که قوای مختلف و بخش‌های مختلف به هم دیگر بگویند این را کسی قبول نمی‌کند. بالاخره حوزه‌های مسئولیت مشخص است یکی باید قانون بگذارد، یکی باید اجرا کند، یکی سیاست‌ها را تنظیم کند، یکی عملیاتی کند. همه باید با هم هماهنگ عمل کنند. ما نباید تعامل قوا با یکدیگر را دست‌کم بگیریم؛ البته مخاطب این حرف فقط قوه مجریه نیست، قوه قضائیه و قوه مقننه هم مخاطب این قضیه هستند. دستگاه‌های گوناگون اجرایی هم که داخل دولت نیستند مثل نیروهای مسلح و دیگران داخل در همین خطاب هستند. همه باید به این معنا توجه کنند؛ البته رسانه‌ها، منبردارها و تربیون‌دارها نقش دارند. رسانه‌ها خیلی نقش دارند در این‌که وحدت یا اختلاف پدید آورند. امروز با گسترش مراکز و پایگاه‌های اطلاع‌رسانی و خبری و اینترنتی حرف از هر زبانی از هر حنجره‌ای در بیاید به گوش همه می‌رسد (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۹۱/۶/۲).

۲. واجب‌شدن جهاد اقتصادی بر مسئولان کشور و مردم

اگر کشور اسلامی از سوی دشمن تهدید شود و کیان نظام اسلامی به خطر افتد، در این صورت براساس آموزه‌های اسلام، جهاد واجب می‌شود و بسته به اینکه تهدید در چه عرصه‌ای باشد نوع جهاد فرق می‌کند. اگر تهدید دشمن نظامی باشد، جهاد نظامی و اگر فرهنگی باشد، جهاد فرهنگی و اگر اقتصادی باشد، جهاد اقتصادی واجب می‌شود.

مقام معظم رهبری در بیان‌های متعددی تصریح کرده است که سیاست دشمن زمین‌زدن جمهوری اسلامی ایران از راه اقتصاد است؛ یعنی حمله در عرصه اقتصاد است؛ از این‌رو جهاد نیز در عرصه اقتصاد واجب است. برخی از بیان‌های وی در این‌باره چنین است:

من امسال را سال جهاد اقتصادی اعلام کرده‌ام. این معنایش این است که ملت ایران در این برهه از زمان، جهادش به‌طور عمده در عرصه اقتصاد است (بیانات رهبر معظم انقلاب در جمع مهندسان و کارگران صنعت نفت، ۹۰/۱/۸).

یک مسئله این است که ما امسال را سال جهاد اقتصادی اعلام کردیم. سیاست استکباری، زمین‌زدن ملت ایران و نظام جمهوری اسلامی از راه اقتصاد است. تحریم‌ها گرچه بهانه‌اش مسئله انرژی هسته‌ای است؛ اما دروغ می‌گویند؛ عامل طرح مسئله تحریم‌ها، انرژی هسته‌ای نیست (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار برگزیدگان بخش‌های اقتصادی، ۹۰/۵/۲۶).

در ادامه همین بیانات می‌فرماید:

هدف دشمن، زمین‌زدن جمهوری اسلامی است؛ یعنی زمین‌زدن ایران اسلامی؛ یعنی زمین‌زدن ملتی که با حضور خود، با پشتیبانی خود، با حمایت خود، این نظام را تا امروز پیش برده و رشد داده و رونق داده؛ بنابراین باید در مقابلش مجهز بود. جبهه مقابل را باید شناخت، ابزار و سلاح او را باید شناخت و ضد آن سلاح را باید آماده کرد؛ این جهاد اقتصادی می‌خواهد (همان).

ما جهاد اقتصادی را یک ضرورت برای کشور می‌دانیم، نه صرفاً یک اولویت؛ یک نیاز قطعی است (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۹۰/۶/۶).

جهاد اقتصادی متوجه یک نکته اساسی است در مسئله اداره کشور و مدیریت کشور و آن این است که امروز دشمن برای مبارزه با اسلام و جمهوری اسلامی بر روی مسئله اقتصاد متمرکز شده است ... برای اینکه مردم را از دولت جدا کنند، از نظام جدا کنند، فاصله و شکاف ایجاد کنند، دنبال این هستند که در مسئله اقتصادی کشور مشکل ایجاد کنند؛ پس جهاد اقتصادی لازم است (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار کارگران از سراسر کشور، ۹۰/۲/۷).

امسال همه اجزای گوناگون ملت ما، مسئولین کشوری، مسئولین بخش‌های گوناگون استانی در گوشه‌وکنار کشور و آحاد مردم، همه باید این کوشش را برای خدا در پیش بگیرند (بیانات رهبر معظم انقلاب در جمع مهندسان و کارگران صنعت نفت، ۹۰/۱/۸).

مقام معظم رهبری در بیانات پیشین ضمن تبیین دلایل اهمیت یافتن جهاد اقتصادی، ماهیت جهاد اقتصادی را نیز بیان کرد: «پس جهاد اقتصادی لازم است؛ یعنی همین مبارزه، همین پیکار، منتها جهادگونه، با همه توان، با همه وجود، با قصد خالص، با فهم و بصیرت» (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار کارگران از سراسر کشور، ۹۰/۲/۷).

در یک جمع‌بندی، «جهاد اقتصادی در راه خدا» از دیدگاه رهبری رفتاری اقتصادی با عناصر و ویژگی‌های ذیل است:

۱. در برابر دشمنی است که با حمله اقتصادی خود کیان اسلام را به خطر انداخته است.
  ۲. انگیزه حفظ و اعتلای نظام اسلامی و برای تقرب به خداوند متعال ﷻ است.
  ۳. مستمر و خستگی‌ناپذیر است.
  ۴. با فهم و بصیرت و هوشمندانه است.
  ۵. با همه وجود و توان مالی و جانی است.
- وی جهاد اقتصادی را تکلیفی می‌داند که تا زمانی که دشمن ما را تهدید می‌کند، استمرار دارد و اختصاص به سال ۹۰ که به نام جهاد اقتصادی نام‌گذاری شد، ندارد؛ از این‌رو در ابتدای سال ۹۱ می‌فرماید:
- به تشخیص من بر طبق گزارش‌ها و مشاوره با افراد مطلع و آگاه به این نتیجه می‌رسیم که عرصه چالش مهم در همین سال جاری که این سال امروز و از این ساعت شروع می‌شود عرصه اقتصادی است. جهاد اقتصادی چیزی نیست که تمام‌شدنی باشد. مجاهدت اقتصادی حضور جهادگونه در عرصه‌های اقتصادی برای ملت ایران یک ضرورت است (پیام نوروزی، ۹۱/۱/۱).
- در پیام نوروزی سال ۹۲ نیز تأکید می‌فرماید که «لازم است هم در زمینه اقتصاد و هم در زمینه سیاست حضور مردم حضور جهادی باشد».

از دیدگاه رهبری اگر مردم و دولت جهادگونه برای دفاع از اسلام وارد عرصه رفتارها و فعالیت‌های اقتصادی شوند، دو اثر مهم دارد:

۱. رفتارهای ایثارگرانه دولت و مردم در عرصه تولید، توزیع و مصرف باعث کارکرد نظام اقتصادی با کمترین هزینه و بیشترین نتیجه می‌شود و کارکرد نظام را به سمت

هدف‌های آن تسریع و تسهیل می‌کند؛ زیرا همه با تمام وجود و توان مالی خود و بدون توقع وارد فعالیت‌های اقتصادی شده و تخلف و فساد اقتصادی به حداقل ممکن می‌رسد. از این رو حرکت جهادگونه در میدان اقتصاد باعث پیشرفت جهش‌گونه کشور خواهد شد. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

بخش‌های اقتصادی کشور در همه قسمت‌های دولتی و غیردولتی اگر به توفیق الهی پایبند به این مجاهدت باشند، یک جهش به وجود خواهد آمد و همه مردم در این موفقیت سهیمند (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار هزاران نفر از کارگران سراسر کشور، ۹۰/۲/۷). اگر کشور عزیز ما بتواند در زمینه مسائل اقتصادی، یک حرکت جهادگونه‌ای انجام بدهد، این گام بلندی را که برداشته است، با گام‌های بلند بعدی همراه کند، بلاشک برای کشور و پیشرفت کشور و عزت ملت ایران تأثیرات بسیار زیادی خواهد داشت. ما باید بتوانیم قدرت نظام اسلامی را در زمینه حل مشکلات اقتصادی به همه دنیا نشان دهیم؛ الگو را بر سر دست بگیریم تا ملت‌ها بتوانند ببینند که یک ملت در سایه اسلام و با تعالیم اسلام چگونه می‌تواند پیشرفت کند (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار حرم مطهر رضوی، ۹۰/۱/۱).

۲. امدادهای غیبی خداوند در اثر این رفتار افزایش یافته و بن‌بست‌ها و مشکلات یکی پس از دیگری برطرف شده و خداوند متعال ﷻ با هدایت و نصرت خود حرکت نظام را به سمت هدف‌های تسریع و تسهیل می‌کند. خداوند متعال ﷻ در این باره می‌فرماید: «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ» (عنکبوت: ۶۹)؛ «و کسانی که در اقامه دین ما مجاهده می‌کنند ما به سوی راه‌های خود هدایتشان می‌کنیم و خداوند متعال ﷻ همواره با نیکوکاران است».

براساس این آیه جهاد در راه اقامه دین خدا باعث هدایت و نصرت الهی می‌شود و بی‌تردید جهاد اقتصادی برای حفظ کیان اسلام مجاهده در راه اقامه دین است. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَ يُبَيِّتْ أقدامَكُمْ» (محمد: ۷)؛ «ای کسانی که ایمان آورده‌اید اگر دین خدا را یاری کنید خداوند متعال ﷻ شما را یاری کرده، قدم‌هایتان را ثابت می‌کند». علامه طباطبایی ﷻ در تفسیر این آیه می‌نویسد:

این آیه مؤمنان را تحریک می‌کند به جهاد و وعده نصرتشان می‌دهد، در صورتی که خداوند متعال ﷻ را نصرت دهند. منظور از «نصرت دادن به خدا» جهاد در راه خداوند متعال ﷻ و فقط به منظور تأیید دین وی و اعلاای کلمه حق است، نه اینکه جهاد کنند تا در

زمین سروری کنند یا غنیمت به چنگ آرند یا شجاعت و هنر خود را نشان دهند و مراد از اینکه فرمود: «خداوند متعال ﷻ هم شما را یاری می‌کند» این است که اسباب غلبه بر دشمن را برایتان فراهم می‌سازد» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۸، ص ۳۴۷).

خداوند متعال ﷻ در آیه دیگر می‌فرماید: «إِنْ يُضْرِكُمْ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ» (آل عمران: ۱۶۰): «اگر خداوند متعال ﷻ شما را یاری کند، محال است کسی بر شما غالب آید».

آیه‌ها و روایت‌ها متعدد دیگری نیز به این مطلب دلالت دارند و این مطلب در ادبیات قرآنی و روایی ما جزو مسلمات است. مقام معظم رهبری نیز در این باره می‌فرماید: وقتی انسان برای اعلائی کلمه حق، اعلائی کلمه اسلام، عزت بخشیدن به امت اسلامی و ملت مؤمن و مسلمان ایران تلاش می‌کند، این جهاد می‌شود جهاد فی سبیل الله. آن وقت در این کوشش، برکات و عظمت و شأن جهاد فی سبیل الله وجود دارد (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار جمع مهندسان و کارگران صنعت نفت، ۹۰/۱/۸).

خدای متعال ﷻ به آن تلاشی، به آن کاری، به آن نیت و عزمی که در این جهت باشد، حتماً برکت می‌دهد و کمک می‌کند؛ کما اینکه در طول این سی و دو سال تا امروز خدای متعال ﷻ به ما کمک کرده. بدون اراده الهی، امکان نداشت یک ملتی بتواند در مقابل استکبار جهانی بایستد (همان).

نتیجه آنکه اگر جهاد اقتصادی در عرصه تولید، توزیع و مصرف روح حاکم بر رفتارهای دولت و مردم باشد، در این صورت از دو راه پیش‌گفته حرکت نظام به سمت هدف‌های آن و از همه مهم‌تر هدف امنیت و استقلال اقتصادی تسریع و تسهیل شده و تهدید تبدیل به فرصت می‌شود.

به این ترتیب می‌توان دریافت که وجوب جهاد اقتصادی و حاکمیت فرهنگ جهاد بر رفتارهای مسئولین و مردم عاملی است که باعث می‌شود سیاست‌های کلی استقلال اقتصادی با بصیرت و کوششی خستگی‌ناپذیر و با ایثار جان و مال در راه خداوند متعال ﷻ از سوی مسئولان نظام و مردم پی‌گیری شود و راه را برای امدادهای غیبی خداوند متعال ﷻ باز کند و سرانجام تهدید دشمن را به فرصت تبدیل کرده، حماسه اقتصادی بیافریند. مقام معظم رهبری درباره جهاد اقتصادی با حماسه اقتصادی می‌فرماید:

ما عرض کردیم حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی. حماسه اقتصادی فقط دست دولت نیست؛ البته برنامه‌ریزی‌های دولت مؤثر است. حماسه یعنی واقعه جهادگونه و پرشور؛ این

را باید ملت ایران و مسئولان کشور مورد نظر قرار دهند؛ ضعف‌ها را، خلأها را پُر کنند؛ اول بشناسند (بیانات رهبر معظم انقلاب به مناسبت روز کارگر، ۹۲/۲/۷).

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

از دیدگاه مقام معظم رهبری اقتصاد مقاومتی شکل خاصی از نظام اقتصادی اسلام است که در وضعیت تهدید اقتصادی نظام‌برانداز دشمن با تغییر در اولویت‌های نظام اقتصادی و تغییرهای متناسب با آن در اصول راهبردی و سیاست‌های کلی در این نظام پدید می‌آید. در این وضعیت دو تغییر عمده رخ می‌دهد:

۱. در بین هدف‌های نظام اقتصادی اسلام، هدف استقلال اقتصادی که در ضمن هدف امنیت اقتصادی قرار دارد، بر هدف‌های دیگر مانند عدالت و رشد اولویت یافته و متناسب با آن برخی اصول مذهبی و راهبردی باز تعریف می‌شود. به این ترتیب که امنیت اقتصادی بر مصالح فردی و اجتماعی دیگر مقدم شده و نیز وظیفه‌های دولت و مردم در جهت تأمین امنیت اقتصادی بازتعریف می‌شود و متناسب با این تغییرهای سیاست‌های کلی دستیابی به استقلال اقتصادی تدوین می‌شود. این سیاست‌ها عبارت هستند از: مردمی‌کردن اقتصاد، مدیریت مصرف، مدیریت بهینه منابع طبیعی، مدیریت بهینه منابع ارزی، مدیریت بهینه واردات، مدیریت بهینه منابع مالی، بهبود فضای کسب‌وکار، پدیدساختن اقتصاد دانش‌بنیان، کاهش وابستگی به نفت، مبارزه با فساد اقتصادی، حرکت براساس برنامه، حفظ وحدت و انسجام ملی.
۲. جهاد اقتصادی بر مسئولان کشور و مردم واجب می‌شود و از این راه بستر مناسب برای نتیجه‌بخشی سیاست‌های کلی استقلال اقتصادی و تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها فراهم می‌آید.

در خاتمه لازم به تأکید است که عنصر اصلی و ممتاز اقتصاد مقاومتی جهاد اقتصادی است؛ به گونه‌ای که اگر این عنصر تحقق نیابد دیگر سیاست‌ها به صورت مطلوب تحقق نیافته یا نتیجه‌بخش نخواهد شد. این عنصر است که اقتصاد مقاومتی را از اقتصادهایی که در برابر تهدیدهای دشمن به گرفتن تدبیرهای عقلایی می‌پردازد، ممتاز می‌کند. متأسفانه با تأکیدهای مکرر مقام معظم رهبری در این باره مسئولین و کارشناسان نظام به این مطلب کم‌توجهی کرده و به بُعدهای دیگر بیانات وی که با دانش علم اقتصاد قابل درک است، پرداخته‌اند.

منابع و مأخذ

۱. اشرفی، یکتا و فاطمه فهیمی‌فر؛ «بررسی شاخص‌های بهبود فضای کسب‌وکار با تأکید بر جایگاه ایران»؛ مجله اقتصادی - ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی، ش ۱۱، ۱۳۹۰.
۲. بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع کارگران در کارخانجات تولیدی داروپخش، ۹۱/۲/۱۰.
۳. بیانات مقام معظم رهبری در جمع مهندسان و کارگران صنعت نفت، ۹۰/۱/۸.
۴. بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی در آغاز سال ۱۳۹۰، ۹۰/۱/۱.
۵. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، ۸۹/۶/۱۶.
۶. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۹۰/۶/۶.
۷. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار فعالان و برگزیدگان بخش‌های اقتصادی، ۹۰/۵/۲۶.
۸. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار فعالان و برگزیدگان بخش‌های اقتصادی، ۹۰/۵/۲۶.
۹. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار گروه کثیری از کارگران و کارآفرینان، ۱۳۸۷/۲/۴.
۱۰. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار هزاران نفر از کارگران سراسر کشور، ۹۰/۲/۷.
۱۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان، ۹۱/۵/۸.
۱۲. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از استادان دانشگاه‌ها، ۹۰/۶/۲.
۱۳. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از استادان دانشگاه‌های سراسر کشور، ۸۲/۸/۸.
۱۴. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۹۱/۶/۲.
۱۵. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارگران و فعالان بخش تولید کشور به مناسبت هفته کارگر، ۹۲/۲/۷.
۱۶. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارگزاران به مناسبت عید غدیر خم، ۷۴/۲/۲۸.
۱۷. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مردم و عشایر شهرستان نورآباد ممسنی، ۱۳۸۷/۲/۱۵.
۱۸. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام، ۹۱/۵/۳.

۱۹. پیام مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز سال ۱۳۸۶، ۸۶/۱/۱.
۲۰. پیام مقام معظم رهبری به مناسبت تحویل سال ۱۳۸۸، ۸۸/۱۲/۲۹.
۲۱. پیام مقام معظم رهبری به مناسبت تحویل سال ۱۳۸۸، ۸۷/۱۲/۳۰.
۲۲. پیام مقام معظم رهبری به مناسبت تحویل سال ۱۳۹۱، ۹۱/۱/۱.
۲۳. پیام مقام معظم رهبری به مناسبت تحویل سال ۱۳۹۲، ۹۲/۱/۱.
۲۴. طباطبایی، سیدمحمدحسین؛ تفسیر المیزان؛ ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی؛ ج ۵، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴.
۲۵. محنت‌فر، یوسف؛ «فساد اقتصادی و چگونگی مبارزه با آن در فرایند توسعه اقتصادی»؛ همایش اقتصاد اسلامی و توسعه، ۱۳۸۷.
۲۶. معمارنژاد، عباس؛ «اقتصاد دانش‌بنیان: الزامات، نماگرها، موقعیت ایران، چالش‌ها و راهکارها»؛ فصلنامه اقتصاد و تجارت نوین، ش ۱، ۱۳۸۴.
۲۷. میرمعزی، سیدحسین؛ نظام اقتصادی اسلام (مبانی، اهداف، اصول راهبردی و اخلاق)؛ تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۰.